

ARVOSTELLUT KIRJAT

73 Pertti Haapala (toim.): Suomen rakennehistoria. *Näkökulmia muutokseen jatkuvuuteen (1400–2000)*. Vastapaino 2018. ● Aki Alanko

75 Valtonen, Pekka: *Karibian historia*. Gaudeamus 2017. ● Pauliina Raento

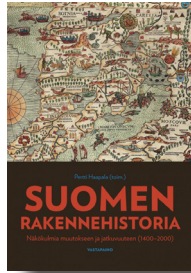
77 Luhtakallio Eeva ja Maria Mustranta: *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Into 2017. ● Juuso Koponen

78 Häkkinen Jukka: *Outojen kokemusten psykologia*. Docendo 2018. ● Leo Näreaho

80 Markus Hotakainen: *Neroja vai mielipuolia*. Kosmos 2017. ● Tiina Raevaara

81 Alekski Mainio: *Erkon kylmä sota. Helsingin Sanomat Moskovan varjossa*. Siltala 2018. ● H. K. Riikonen

83 Markku Heikkilä ja Antti Karisto: *Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus yhteiskunnallisen vaikuttamisen asialla*. Päijät-Hämeen tutkimusseura 2017. ● Terttu Utriainen

**Kansakunta
konstruktioissa**

Pertti Haapala (toim.): Suomen rakennehistoria. *Näkökulmia muutokseen jatkuvuuteen (1400–2000)*. Vastapaino 2018.

Rakenteet ovat mielenkiintoinen asia. Ne ovat aina jollain tapaa teoreettisia ja sopimuksenvaraisia konstruktioita, joilla järjestellään sekä kaavoitetaan elävässä elämässä ilmeneviä asioita. Silti niitä tarvitaan, että saisimme selvemmän kuvan sekä nykyisyydessä että menneisyydessä esiintyvistä tekijöistä ja ilmiöistä. Olemme harvoin tietoisia useimmiten itse luomistamme rakenteista.

Pertti Haapalan toimittamassa teoksessa puntaroidaan rakenteiden merkitystä kansallisessa historiassamme. Tarkoitus on pohdita, miten ”yhteiskunnan rakenteet ovat muuttuneet pitkän ajan kuluessa”, tai kuinka rakennekuvauksia voidaan hyödyntää suomalaisen yhteiskunnan muutoksen eli historian kuvaamisessa. Tekijöiden ei ole tarkoitus tukeutua rakennehistoriallisessa lähestymistavassa ”mihinkään teoreettiseen traditioon”, vaan hahmottaa erilaisia rakenteita ja analysoida niiden vuorovaikutusta ja selitysarvoa. Tältä pohjalta on tarkoitus tarkastella myös Suomea osana suurempaa kokonaisuutta.

Teemallinen jaottelu kirjassa kulkee siten, että artikkeleissa vuorottelevat erilaiset näkökulmat, jotka saattavat luoda ikään kuin kontrastia tai täydentävät toisiaan. Ensiksi avataan rakenteisiin maantieteellisesti laajempi näkökulma, sitten taas rajatumpi. Tältä pohjalta Marko Lamberg tarkastelee aluksi ylijäräistä Suomea ja Marko Nenonen maatumme puolestaan alueiden muodostamana kokonaisuutena. Ilkka Nummela käsittelee väestöä, asutusta ja elintasoja ennen teollistumista. Tämän jälkeen Antti Häkkinen syventää samaa aihepiiriä artikkelillaan tarkastelemaan elämäntulkua esiteollisessa yhteiskunnassa. Jari Eloranta ja Jari Ojala asettavat maamme jälleen laajempiin puitteisiin tutkimalla Suomea kansainvälisessä taloudessa 1600-luvulta 2000-luvulle. Haapala ja Jarmo Peltola vastaavat tähän puntaroinnalla kansallista elinkeinorakennetta. Jussi Koivuniemi tutkii Suomen teollistumiskehitystä ja siihen liittyntä deindustrialisaatiota vuosina 1900–2000. Lopuksi Matti Hannikainen täydentää vielä saman ajanjakson tarkastelua rakennemuutos ja hyvinvointivaltio-aiheilla artikkelillaan.

Kasvun ja kehityksen tarinoita
Teoksella on kunnianhimoisena tavoitteena nähdä Suomen historiallinen kokonaiskehitys erilaisten rakenteiden kautta lyhyemmissä ja välillä pitemmissä ajanjaksoissa. Eräänlaiseksi historialliseksi vedenjakajaksi on asetettu teollistuminen. Sen suhteen otetaan käsitteeseen sitä edeltänyt aika, varsinainen teollistumiskehitys ja ajanjakso, jota kutsutaan deindustrialisaatioksi, teollistumisen lakipisteen saavuttamisen jälkeen tulleen vaiheena. Teollistuminen nähdään myös tekijänä, joka on luonut edellytykset aineelliselle vaurastumiselle ja hyvinvointivaltion syntymiselle.

Tarkasteltavien rakenteiden avulla pyritään luomaan monipuolinen kuva kokonaiskehityksestä. Rakenteet voivat olla tässä yhtey-

dessä sosiaali- ja taloushistoriallisia ulottuvuuksia, jollaiseksi sopivat esimerkiksi pakolaisuuden tai siirtolaisuuden johdosta liikkuvat ihmisryhmät. Yhtä lailla ne saattavat olla aluetieteellisiä kokonaisuuksia, joiden avulla Suomi voidaan jakaa erilaisiin maantieteellisiin osa-alueisiin.

Artikkeleita lukiessa on mahdollista erottaa erilaisia rakenteellisia kasvu- ja kehitystarinoita, joilla on ollut tietynlainen huippukohtansa, mistä on tultu ”alaspäin”. Yksi tällainen on teollistuminen, joka alkoi Suomessa 1800-luvun lopulla, mutta kiihtyi tosissaan vasta toisen maailmansodan jälkeen ja saavutti työllisyshuippunsa vuonna 1974. Tämän jälkeen teolliset työpaikat vähenivät ja teollisuuden painopistealueet ja muodot muuttivat. Hyvinvointivaltion palvelujen rakentuminen on yhtäläinen kasvutarina, joskin ajallisesti lyhytkestoisempi. Se alkoi 1960-luvulla ja saavutti kulminaatiopisteensä 1980-luvun lopussa. Seuraavan vuosikymmenen suuri lama muutti ja kavensi hyvinvointipalvelun rakenteita, jotka toimivat myös ajan hengen suhteen muuttuneessa tilanteessa.

Eräänlainen kasvu- ja kehitystarina on löydettävissä myös artikkeleissa kuvaton maatalouden vaiheista. Tämä oli vahva elinkeino aina 1950-luvulle asti, jolloin saavutettiin maaseutu-Suomen eräänlainen myöhäinen huippukohta. Tämän jälkeen alkutuotannosta saavien määrä lähti laskuun kaupungistumisen ja 1970-luvulla alkaneen tietoisien politiikan seurauksena, mikä on ollut osa maatalouden alasajoa. Nykyään päätoimisia maatalouden harjoittajia on enää alle kymmenen prosenttia väestöstä.

Käsiteltävänä kymmenen sukupolvea

Monella artikkelin kirjoittajalla on ollut pyrkimys tarkastella kansallista ”kehitystarinaa” näkökulmasta, josta sitä ei ole aikaisemmin paljonkaan tarkasteltu. Eniten

pioneeritäreellä on ehkä Häkkinen, joka tarkastelee elämäntietokulkuanalyysin avulla elämän pituutta, avioitumista, sosiaalista asemaa sekä muuttoa käyttäen lähteenään *Kymmenen sukupolvea* -tietokantaa. Vastaavalla alueella liikkuvat myös Eloranta ja Ojala verratessaan suomalaisen yhteiskunnan ja talouden rakenteita kansainväliseen kehitykseen vuosina 1600–2000. Aikaisemmin Suomesta ei ole koottu yhtä pitkän aikavälin kattavaa hyvinvoinnin aineistoa. En ole törmännyt juuri myöskään ylijärjestyksen, jonka kehitys Lamberg asettaa kansallista kehitystä pitkältä ajankaksolta, eli vuosilta 1300–2000.

Artikkeleissa tulee esiin useita hyviä ja monelle lukijalle uusia näkökulmia. Lamberg toteaa esimerkiksi, että ruotsalaisten valta Suomessa ei lujittunut niinkään sota- ja ristiretkien johdosta, vaan enemmänkin ruotsalaisen siirtolaisuuden ansiosta. Tämän vuoksi ruotsalainen lainsäädäntö oli pakko ulottaa Pohjanlahden toiselle puolelle asti. Nenonen näkee suomalaiset maanmuodot tietyllä tapaa itä-länsi-suuntaisen liikenteen ja vuorovaikutuksen hankaloittajina. Näin ne ovat rajoittaneet myös kaupankäyntiä ja vaurastumista. Nummela tuo esiin, että 1500-luvulla Suomi oli tutkimusten mukaan itse asiassa muuttotappion maa. Väkeä muutti tuolloin Ruotsiin ja Baltian maihin parempien mahdollisuuksien toivossa.

Häkkinen toteaa 1860-luvun nälkäkriseistä, että niissä ei ollut kyse vain riittämättömästä ravinnosta vaan myös siitä, että esivalan ja paikallisten auktoriteettien tekemillä ratkaisulla saatettiin osaltaan pahentaa tilannetta. Elorannan ja Ojalan artikkelista on mielenkiintoista havaita, että vielä 1800-luvun alussa Suomen bruttokansantuote oli samaa luokkaa kuin Ruotsilla ja Norjalla. Sata vuotta myöhemmin olimme jäljessä Pohjoismaita ja muuta Eurooppaa. Koivuniemi tuo puolestaan esiin, että vaikka Suomi oli vielä ennen

talvisotaa teollistuva maatalous-Suomi, teollisuus oli levittäytynyt jo tuolloin koko maahan.

Hannikainen huomauttaa aiheellisesti, että hyvinvointivaltion voimakkaasta rakentamisprojektista huolimatta 1980-luvun lopulakin etuuskien taso ja sosiaalimenot Suomessa olivat vain suunnilleen OECD-maiden keskitasoa, eli maassamme ei ollut siinänsä poikkeuksellisen voimakasta julkista hyvinvointipalvelujen sektoria. Kun lakisääteinen eläkejärjestelmä kehittyi 1960- ja 1970-luvulla, se toi esiin suuren määrän vajaakuntoisia ja työhön kykenemättömiä suomalaisia. Työkyvyttömyyseläkeläisten määrä oli meillä korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa. Tämän taustalla oli osaltaan huono kansanterveys.

Mentaaliset rakenteet?

Oman historianopiskeluni aikoihin eräässä proseminaarissa vetäjä kritisoi muuatta esitelmää ihmisen jäämisestä ikään kuin esitettyjen rakenteiden alle. Tältä pohjalta tekisi mieleni sanoa päinvastaisesti, että omassa lukukokemuksessani rakenteet tuntuivat jäävän aika ajoin hiukan muun historiallisen kerronnan alle. Niitä oli väliillä haettava ja mietittävä, missä ne oikein ovat. Valittuihin rakenteisiin liittyviä termejä ja itse sanaa olisi voinut siis viljellä vieläkin enemmän, jolloin käsiteltävistä rakenteista olisi tullut entistä eksaktimpi kuva.

Kirjassa on otettu tarkasteltavaksi suomalaiset rakenteet ja niiden historia erilaisilla aikaväleillä. Luin kirjan johdannosta, että Fernand Braudelin aikoinaan esittämän näkemyksen mukaan arjen rakenteet ”ovat se pohja, jolta voi edetä kuvaamaan yhteiskunnan instituutioita, henkistä elämää, laajempaa vaihdantaa ja muita ilmiöitä”. Arjen rakenteiksi ovat valikoituneet yhteiskuntahistorian hengessä monenlaiset muuttajat, joita ovat tässä tapauksessa esimerkiksi eri ammatit, alueelliset kokonaisuudet ja elinkeinot. Valitut muuttajat edustavat kuitenkin

pitkälti sosiaali- ja taloushistoriallisia rakenteita. Mielestäni mentaalinen rakenne on tältä pohjalta unohdettu. Eikö se kuulu yhteiskuntahistorialliseen tarkastelutapaan, vai olisiko sen käsittely ollut liian työlästä tässä yhteydessä? Toisaalta ymmärrän tarkastelun vaatavuudesta esitettävät perustelut.

Jäin myös miettimään aikamääreitä kirjan alaotsikossa ja erään artikkelin nimessä. Kirjan alaotsikko kuuluu: ”Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000).” Silti ensimmäinen varsinainen tekstikappale (Lamberg) on otsikoitu näin: Ylirajainen Suomi 1300–2000. Onko kirjan alaotsikossa kysymys puhtaasti huolimattomuusvirheestä vai löytyykö jotain muuta perustetta sille, miksi mainitut otsikot menevät näin ajallisesti ristiin keskenään?

Kirja on silti artikkeleiltaan erittäin ansiokas, ja niitä ovat laattineet alojensa asiantuntijat. Tarkoituksena on ollut tarjota näkökulma siihen, miten aikamme Suomi on syntynyt ja kehittynyt vähitellen. Tässä yhteydessä on aiheellista muistaa, että olemme aina olleet osaa laajempaa kokonaisuutta ja kehityksestämme löytyy linjoja, jotka ovat noudatelleet yleismaailmallista tai -eurooppalaista kehitystä. Hyvinvointivaltiomme on rakentunut samaan aikaan kuin muualla Euroopassa ja demografisesti olemme kulkeet samaa polkua muiden Pohjoismaiden kanssa. Eurooppalaisittain olemme toki teollistuneet myöhään, mutta laajempaan globaaliin kehitykseen suhteutettuna varhain. Maailmassa on vielä monia vasta teollistumisasteella olevia valtioita.

Silti kirjassa kuvattujen rakenteiden historia tuo esiin uniikkeja piirteitä suomalaisesta kehityksestä. Eurooppalaisittain omintakeista on ainakin se, että todellinen teollistuminen lähti meillä liikkeellä vasta toisen maailmansodan jälkeen. Vielä 1950-luvulle asti olimme pitkälti agraarivaltio, jossa maatalouden asemaa pääelin-

keinona oli tuettu valtiojohtoisilla toimenpiteillä, joita sotien aikana ja niiden jälkeen annetut asutus- ja maanhankintalait esimerkiksi edustivat. Jo tätä ennen sisällissodan jälkeisinä vuosina maatalouden jatkuvuudesta oli huolehdittu laeilla, jotka mahdollistivat entisten vuokratiljemien lunastamisen itsenäisiksi ja lisäämään hankinnan.

Samalla valtiojohtoisella politiikalla maan elinkeinorakenteita alettiin uudistaa maatalousmaasta kohti teollisuusvaltiota toisen maailmansodan jälkeen. Näin politiikan suunta muuttui ajassa, jossa teollisuus alettiin nähdä aineellisen vaurauden ja hyvinvoinnin tuojana.

AKI ALANKO

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja historiaan erikoistunut kriitikko ja toimittaja.